

РЕЦЕНЗІЇ Й ОГЛЯДИ

Гирич І.
Київ ХІХ–ХХІ ст.:
Путівник. – К.:
НАЦІОНАЛЬНЕ ГАЗЕТНО-
ЖУРНАЛЬНЕ ВИДАВНИЦТВО,
2013. – 255 с.

Гирич І.
Київ: люди і будинки. –
К.: Либідь, 2016. –
432 с.

Гирич І.
Історичний путівник по Києву: український Київ ХІХ – поч. ХХ ст.:
Культурологічний есей. – К.: Українські пропілеї, 2016. – 709 с.

Гирич І.
Український Київ кінця ХІХ – початку ХХ століття: Культурологічний есей. –
2-ге вид., виправл. і доп. – К.: Пенмен, 2017. – 798 с.

Киевознавчі студії історика Ігоря Гирича об'єднуються єдиною концепцією¹ та форматом². Кожним своїм наступним виданням фахівець доповнює попереднє. Власне першою такою працею варто розглядати «Київ в

¹ «Автор пише про український Київ, роблячи акцент на історії другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст. Як не дивно, цей дискурс найменш представлений серед киевознавчої літератури. Парадокс у тому, що є підстави стверджувати про тисячолітність українськості Києва, хоча в опонентів є система доказів, що українським місто не стало ще й досі. Вони можуть наполягати на його російськості, принаймні протягом останніх ста п'ятдесяти років. Із таким же успіхом можна казати про польськість Києва у ХVІІ – першій половині ХІХ ст., або єврейськість у другій половині ХІХ – 30-х роках ХХ ст.» (докл. див.: Гирич І. Передмова // Історичний путівник по Києву: український Київ ХІХ – поч. ХХ ст.: Культурологічний есей. – К., 2016. – С.3–4; Його ж. Передмова // Український Київ кінця ХІХ – початку ХХ століття: Культурологічний есей. – 2-ге вид., виправл. і доп. – К., 2017. – С.88–89).

² «Традиційні путівники – це або розповідь про історичні події, що відбулися у місті, або опис його архітектурно-мистецьких пам'яток. Авторів хотілося поєднати одне й друге, подавши ніби стислий культурологічний нарис про Київ, де історичне і мистецьке – єдине ціле» (докл. див.: Гирич І. Від автора // Київ ХІХ–ХХІ ст.: Путівник. – К., 2013. – С.12).

українській історії: киевознавчі статті» (2011 р.), яка, за визначенням рецензента, «на перший погляд [...] є збірником низки розвідок, рецензій, заміток та матеріалів з обсягу киевознавства, написаних упродовж кількох десятиків років. Утім, ближче знайомство з текстами виявляє незвичну сюжетну канву, продукує низку своєрідних асоціацій та образів, демонструє перетікання буденних проблем на інші предметні поля, спонукає замислитися щодо інтелектуальних та культурних вимірів киевознавства»³.

Потім побачив світ путівник «Київ ХІХ–ХХІ ст.» (2013 р.), зміст якого вибудовано за сімома маршрутами: чотири екскурсії у Старому місті за лінійним принципом і три тематично-територіальних подорожі Подолом, Хрещатиком та Липками, Печерськом і Києво-Печерською лаврою. У передмові автор зазначив, що «вже готується докладніший і розлогий путівник, який в чотири рази за обсягом переважає цю книжку»⁴. Пізніше з'явилися невеличкі брошури, присвячені окремим самодостатнім і невід'ємним частинам історичного Києва⁵.

Упродовж 2015–2016 рр. у двох накладах, профінансованих державною програмою «Українська книга» та видавництвом «Либідь», опубліковано працю «Київ: люди і будинки». У цій книжці з'явилися анонсовані історичні околиці Києва (Голосіївський ліс та лаврські скити, Кирилівський монастир і Межигір'я), а також суттєво доповнено виклад про історичне серце міста (територію між Софією, Михайлівським Золотоверхим, Десятиною церквою й Лядськими воротами, «Київський акрополь та Андріївський узвіз», Поділ, Липки, Печерськ, Києво-Печерська лавра). Окрему увагу приділено Києву середини ХІХ – початку ХХ ст. й монастирському «обрамленню» міста. У відгуку на це видання зауважувалося, що «існують також Київ польський, єврейський, караїмський, німецький, татарський, чеський, російський»⁶, тим самим підкреслюючи, що вже можна говорити і про Київ український. Широке охоплення епох, неухильна державницька лінія, переконливий стиль викладу, а також колоритна мова оповідача вигідно вирізняють нову працю І.Гирича серед багатьох інших киевознавчих видань. У книзі «Київ: люди і будинки» охоплено терени історичного центру, військово-фортифікаційні, промислово-виробничі, громадсько-політичні, архітектурні, мистецькі, сакральні аспекти становлення й функціонування окремих міських осередків та кварталів.

Утім автор, як видається, користувався явно застарілими відомостями. Насамперед маємо на увазі сумні явища нашої доби, пов'язані з погіршенням цивілізаційної тканини історичного міста. Унаслідок цього млин Бродського вже не є найбільшою спорудою Поштової площі (с.160). Маріїнський палац,

³ Ясь О. [Рец.] Гирич І. Київ в українській історії: киевознавчі статті. – К.: Смолоскип, 2011. – 304 с. // Український історичний журнал. – 2012. – №3. – С.215.

⁴ Гирич І. Від автора // Київ ХІХ–ХХІ ст.: Путівник. – С.13.

⁵ Див.: Гирич І. Під захистом святого Володимира: університет та його околиці. – К., 2014. – 77 с.; Його ж. Магдебурзьке серце Києва. – К., 2014. – 84 с.; Його ж. Околиці історичного Києва. – К., 2017. – 80 с.

⁶ Пономарьов В. [Рец.] Гирич І. Київ: люди і будинки. – К., 2016. – 432 с. // Український археографічний щорічник. – Вип.19/20. – К., 2016. – С.560–563.

через млявий перебіг довготривалої реставрації, не є президентською резиденцією (с.185, 188), а скасована пам'ятка вже не стоїть на вул. Різницькій, 2 (с.268). Низку «новоділів» (музеї М.Старицького та культурної спадщини, метеостанція, готель «Театральний», будинки на вул. Володимирській, 23–25, Липській, 10) помилково названо автентичними пам'ятками. Крім цього, О.Шмідт, як з'ясувала М.Кадомська, не жив на вул. Франка, 26 (с.346), «мертва петля» не має жодного стосунку до вул. Нестерова (с.266), на площі Франка вже три (а не два; с.201) пам'ятники. Прикрі помилки в датуванні стосуються повідомлень автора про те, що будівлю комерційного інституту споруджено 1912 р. (с.346) – замість 1906 р.; Ново-Тимофіївська вулиця виникла на рубежі XIX–XX ст. (с.347) – замість 1930 р.; фонтан «Самсон» відновлено 2001 р. (с.112) – замість 1982 р.; проїзд Скоропадського найменовано в 1980-х рр. (с.177) – замість початку XXI ст. Підписи до ілюстрацій подекуди вражають невідповідністю: «Володимирський проїзд» (с.48) – замість однойменної вулиці; «училище на Лютеранській» (с.191) – замість лікарні на Ново-Павлівській; «особняк на Московській, 5» (с.266) – натомість на фото бачимо табличку з будинковим номером 17; «художнє училище» (с.377) – замість біржі тощо. Деякі підписи вводять в оману необізнаних. Так, Фундуклівська гімназія аж ніяк не була колишнім театром Бергоньє (с.349), а дзвіниця, на місці якої стоїть готель «Салют», належала до Великого Миколи, а не Пустинно-Микільського монастиря (с.252). Помилкову локалізацію споруд зустрічаємо й у текстах. Наприклад, Малею Миколу віднесено до Арсенальної площі (с.249), а технікум радіоелектроніки прописано на вул. Бульварно-Кудрявській, 2 (с.377).

Трапляються неоднозначні твердження про кількаразове перевищення довжини Притисько-Микільської вулиці (с.154) та фасаду Старого, нині Мистецького, арсеналу (с.262). У текстах автора зустрічаємо помилкове орієнтування за сторонами світу. Наприклад, Золоті ворота названо західною брамою «міста Ярослава» (с.33, 75), а не південною; ботанічний сад подано на північ від університету (с.197), а не на захід. Через явний недогляд авіаконструктора О.Карпеку названо «М.Карпенком» (с.325); у штабі Київського військового округу (КВО) на Липках посаджено В.Блюхера з Й.Якіром (с.237) – замість М.Ватутіна; музей КВО розквартировано у Кловському палаці (с.183) – замість Будинку офіцерів. До того ж відсутній іменний покажчик (як мінімум архітекторів – з огляду на назву книжки) та чомусь «засекречено» повний склад співробітників, дотичних до втілення масштабного проекту.

І хоча автор у передньому слові зазначив, що його книга – не путівник у традиційному сенсі, наважимося поставити її поряд із такими краєзнавчими пам'ятками, як «Київ тепер и прежде» (1888 р.) М.Захарченка та «Київ: путеводитель» (1918 р.) К.Шероцького. Праця І.Гирича «Київ: люди і будинки», на нашу думку, залишає позаду навіть академічний «Київ: провідник» (1930 р.) за редакцією Ф.Ернста.

Наприкінці 2016 р. І.Гирич видав оновлений варіант концепції національної столиці під назвою «Історичний путівник по Києву: український Київ XIX – поч. XX ст.: Культурологічний есей». Тут уже включено іменний

показчик. Крім передмови додано статтю культурологічного змісту «Київ як українське місто» (с.8–26). Відразу впадає у вічі майже десятиразове зменшення кількості фотографій, що компенсується збільшенням тексту – цитування мемуарів, подання біографічних довідок про відомих киян та їхні оселі, оцінки національної ситуації в місті сто років тому. Додано розділ з описом історичних околиць і сучасних масивів, включених до меж міської території у ХХ ст.

Друге, виправлене та доповнене, видання з'явилося у середині 2017 р. під назвою «Український Київ кінця ХІХ – початку ХХ століття: Культурологічний есей». Тут, власне, додано цілий історіографічний розділ концептуальних нарисів міської історії: «Київ в історіографічному дискурсі» (с.3–24), «Історична пам'ять про український Київ початку модерної доби» (с.25–39), «Топоніміка Києва як спосіб відродження історичної пам'яті» (с.40–57), «Архітектурний образ Києва новітнього часу і в наші дні» (с.58–66), «Знамениті кияни: образи на тлі трансформацій пам'яті міста другої половини ХІХ – початку ХХ ст.» (с.67–82) та «Адреси українського Києва середини ХІХ – початку ХХ ст.» (с.83–87). Новими позиціями доповнено іменний показчик.

Таким чином, багаторічні киевознавчі студії І.Гирича втілено в його працях останніх років, підготовлених в єдиній концепції та моделі, що передбачає інтеграцію історіографічної й культурологічної аналітики з традиційним путівником.

Сергій Вакулишин (Київ)
Валентин Кавунник (Київ)